для створення емоційного тригера та мотивації здобувачів освіти. Але це може відбуватися за умови деконструкції педагогом художнього міфу. Власне через призму критичного мислення (зіставлення сюжету фільму із документною базою) здобувачі освіти можуть зрозуміти різницю між трагічною пафосністю події та її реальною історичною важливістю та вагомістю, що зумовила розвиток історії нашої держави на іншому щаблі суб'єктності.

Література:

1. Валерій Степаненко. «Крути 1918» URL: https://detector.media/ blogs/ article/144882/2019-02-14-kruty-1918/ (дата звернення 11.09.2026).
2. Ісаюк Олеся. «Шість тез про Крути або що не так із традиційним баченням подій 29 січня 1918 року» URL: https://lb.ua/blog/isayuk_ olesya/293772 _shist_tez_pro_kruti_abo_shcho_iz.html (дата звернення 11.09.2026).
3. Срібняк І. В. Історичне кіно як чинник формування національної ідентичності та історичної свідомості українського суспільства. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія : Історія.* 2018. Вип. 2. С. 45–51.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-667-9-19

КОНСТРУЮВАННЯ «НАЦІОНАЛЬНОГО ПАНТЕОНУ» В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПОЛІТИЦІ ПАМ'ЯТІ: ПРАКТИКА, ТЕОРІЯ, ДИДАКТИКА

Масненко В. В.
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри історії України
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
м. Черкаси, України

Сучасний героїчний канон, як іманентний елемент колективної історичної пам'яті, відіграє вагому роль у становленні національної свідомості й у визначені цивілізаційної ідентичності великих людських спільнот. Виняткову вагу цей концепт має для соціумів, які перебувають у «гарячій» фазі самовизначення, особливо при формуванні адекватної відповіді на такі екзестенційні виклики як ворожа агресія. Нинішня війна за незалежність України становить саме такий випадок. Адже колективна історична пам'ять українців становить вагому складову національної

ідентичності, яка мотивує до боротьби за незалежність і відновлення суверенітету та територіальної цілості. А стійка національна ідентичність ґрунтується на консолідованому Національному пантеоні героїв, який органічно поєднує й борців за Україну попередніх поколінь і сучасників.

Отже пропонується розглянути, яким чином конструюється Національний пантеон у сучасній українській політиці пам'яті, зокрема, його практичну складову, теоретичне осмислення та впровадження у освітні практики.

Одразу зазначимо, що у нинішніх умовах спостерігаємо певним чином парадоксальну ситуацію, коли практика випереджає теоретичне осмислення процесу героїзації. Передовсім відбувається досить інтенсивна героїзація «знизу» через суспільні комунікації, особливо щодо сучасних захисників України та тих історичних постатей, які найбільше прислужилися боротьбі за українську державність. Найбільш помітним явище тут можна вважати громадське ствердження у Національному пантеоні Степана Бандери. Дсить показова динаміка зростання позитивного ставлення до його постаті за даними соціологічних досліджень групи «Рейтинг»: червень 2012 р. – 22%, квітень 2024 р. 31%, жовтень 2016 р. – 35%, жовтень 2018 р. – 36%, квітень 2022 р. – 74%, серпень 2026 р. – 74%.

З іншого боку, доволі інтенсивно реалізується офіційна політика героїзації. У День пам'яті захисників України 29 серпня 2025 р. на Київщині офіційно відкрили Національне військове меморіальне кладовище (НВМК). З квітня 2026 р. до процесу меморіалізації активно долучився Офіс президента (К. Буданов). Президент України В. Зеленський провів нараду щодо стратегічних питань української політики пам'яті та вшанування національних героїв. Зокрема, він зазначив, що «Розпочалася робота зі створення Пантеону видатних українців». А вже 22 серпня 2026 р, напередодні Дня Незалежності В. Зеленський підписав Закон України «Про Український національний пантеон». Відбулися перші перепоховання українських історичних діячів. Показово, що ними стали очільники ОУН – Євген Коновалець та Андрій Мельник.

Окрім центральної локації (НВМК, Києво-Печерська Лавра), створенно кілька місцевих Пантеонів всеукраїнського значення. Зокрема, Пантеон Героїв у Холодному Яру біля Мотриного монастиря (Черкащина); Всеукраїнський храм-пантеон святої праведної Анни у пам'ять загиблих героїв у російсько-українській війні с. Лішня (Кременецької громади); Площа Героїв у Зарваниці та Всеукраїнське військове паломництво, яке організовується Департаментом військового капеланства Патріаршої курії УГКЦ в Марійському духовному центрі Зарваниці (у вересні 2025 р. відбулося вже XVII паломництво).

Водночас спостерігається помітне відставання у теоретичному осмислені Національного пантеону як соціокультурного явища. Аби заповнити цю інтелектуальну лакуну розпочато реалізацію держбюджетного проєкту «Національний та імперський пантеони героїв як фрейми цивілізаційного розлому в умовах російсько-української війни» (номер державної реєстрації 0126U000199). Заявлена проблематика потребує міждисциплінарного методологічного підходу, з використанням методів кількох наукових галузей: історії (memory studies), усної історії, візуальних студій, філософії, соціології, політології, лінгвістики, богослов'я тощо

Пропонується здійснити дослідження національних та імперських пантеонів героїв як інтерпретаційних моделей (фреймів), які формуються завдяки інтерсуб'єктивної соціальної комунікації у вигляді відповіді на виклики щодо самоідентифікації соціальної/національної спільноти, наділяючи її ключовими смислами, мотивуючи їхню суспільну мобілізацію до дій. Отже пантеони героїв, як національні, так й імперські розглядаємо саме як вказані інтерпретаційні моделі (фрейми). Варто згадати, що родоначальники цього методологічного підходу І. Гофман, М. Мінський, Ч. Філлмор, Р. Шенк використовували його для досліджень у галузях наукознавства, соціології, лінгвістики, психології, штучного інтелекту тощо. Пропонується наукову гіпотезу щодо використання фреймової концепції для студій пам'яті, зокрема Пантеонів героїв.

Пантеон героїв у фреймового аналізу являє семантичну сітку (мережу), яка охоплює окремі слоти – образи героїв, які наповнюються відповідними смислами (фасетами). Таким чином об'єктом аналізу стає абстрактний образ чи складна модель для представлення деякого уявленого об'єкту (стереотипу сприйняття реальності), що формується в результаті соціальної та культурної взаємодії у межах відповідних соціальних систем (соціумів, народів, націй, країн, держав). При цьому варто враховувати рекурсивність фрейму. Згідно з І. Гофманом, пантеон-фрейм стійкий навіть у своїй мінливості.

Наступним важливим компонентом нашої гіпотези є залучення цивілізаційного підходу. Варто зазначити, що цілісне наукове бачення різних інтерпретацій героїчного канону як атрибуту цивілізаційної належності на цей час відсутнє. Водночас така методологічна опція має суттєві переваги щодо існуючих аналогічних досліджень, оскільки дозволяє науково обґрунтувати внутрішні механізми соціальної взаємодії у визначені канону героїчного, запропонувати новаційні парадигми цивілізаційного розмежування через актуалізації мнемонічного простору, визначити перспективи подальших студій національних та імперських пантеонів героїв. Зокрема, йдеться про залучення теорії зіткнення цивілізацій С. Гантінґтона, який стверджував, що саме зіткнення

цивілізацій домінуватиме у міжнародній політиці. А лінії розлому між цивілізаціями стануть ареною баталій. Однак його припущення, що основне протистояння буде відбуватися між європейською та ісламською цивілізаціями не підтвердилося. Сучасна російська агресія окреслила реальний цивілізаційний розлом між європейською та євразійською (азійською) цивілізаціями, який окупант намагається провести на тимчасово окупованих українських територіях (ТОТ). Також необхідно здійснити коригування концепції Гантінгтона про класифікацію України як розколотої країни. Такий підхід відкриє можливість до обґрунтування нової актуальної версії проходження лінії «розломів цивілізацій».

Передбачається, що український пантеон у рамках фреймового моделювання демонструє типові для європейської історичної культури способи соціальної взаємодії, орієнтовані на людину та створені нею соціокультурні дискурси. Така соціальна взаємодія відбувається «знизу», а не через владну вертикаль.

Нові освітні практики. За ініціативи Міністерства освіти і науки України, платформи «Культурні сили», Асоціації інноваційної та цифрової освіти (AIDE), Департаменту освіти і науки ЛОВА, ЛНУ імені Івана Франка та Міністерства цифрової трансформації України реалізований проєкт «Шкільні галереї пам'яті». Мета – «не повторити вже відомий пантеон українських діячів, а відкрити школярам історії людей, чий внесок у науку, технології, культуру та розвиток суспільства був визначальним, але досі недостатньо представлений у шкільному просторі». У результату інтерактивного опитування протягом одного тижня липня 2026 р. було обрано 20 постатей (за них у застосунку «Дія» українці віддали понад 134 тисячі голосів) українських діячів, «що змінили науку й технології» та тих, «що змінили суспільство й культуру». Їхні портрети пропонується використовувати в освітньому процесі. Передбачається, що «Вони допоможуть школярам краще пізнати українців, які своїми відкриттями, працею та громадянською позицією змінили світ і країну, а також побачити історію України як історію людей, чиї ідеї та досягнення стали частиною світової спадщини». Львівська область у 2026 р. стане першим пілотним регіоном, де у школах з'являться модульні галереї портретів.

При підготовці істориків у ЗВО (спеціальності А4 та В9) пропонується орієнтувати студентів на сприйняття Національного пантеону як основоположного компоненту формування національної ідентичності. Особлива увага до освітніх програм магістратури та аспірантури, які орієнтовані на формування в студентів-істориків цілісних уявлень про студіювання меморіальної проблематики у цивілізаційному вимірі. Це дозволить здійснити реальну кореляцію

між мнемонічним простором (Пантеонами героїв), цивілізаційною належністю, культурними комунікаціями та соціальною мережею суспільства. При цьому, суттєво зростає захищеність отриманих результатів від політичних маніпуляцій, які досить поширені у студіях пам'яті, особливо в умовах агресії.

DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-667-9-20

ІСТОРІЯ ЧИ ІСТОРИЧНИЙ ФЕЙК? ПРОБЛЕМА СУЧАСНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ В ЗВО

Мельник О. В.
кандидат історичних наук, доцент
Національний університет «Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна

Актуальність теми зумовлена поступовою деградацією системи викладання історії в сучасному інформаційному світі. Тому і пошук виходу з цієї ситуації повинен бути налаштований як на осмислення ситуації, причин кризи та можливостей виходу, так і на нові шаблі історичної реальності.

В першу чергу зауважити, що сучасна викладання з її певними установами в системі історичних дисциплін значно погіршила розвиток історичних напрямків в системі підготовці істориків та істориків-вчителів. Скорочення часу на навчальні дисципліни, зосередження на тестових завданнях, завантаження викладача надмірними паперовими документами та інше, значно ускладнили основу національної історичної освіти, а саме в першу чергу діалог вчитель-учень. Фактично, випускники історичних факультетів університетів не можуть знайти собі роботу за спеціальністю бо багато з інституцій історичного профілю, як то інститут історії чи інститут археології та інші, просто обмеженні у фінансуванні від державних структур, а система грантів, як правило спрямовується на "глобальні питання", як то гендерна історія або рівність сексуальних меншин чи то локальна історія. "В фокус дослідження потрапили розмаїття життєвих світів й індивідуальних траєкторій, які традиційно вважалися другорядними чи периферійними. Вплив цих змін на характер наукової раціональності виявився, зокрема, у виокремленні напряму – локальної історії" [1].